

MĂRTURII GORJENE INEDITE DESPRE GHEORGHE TĂTĂRESCU

Gheorghe Nichifor

Despre Gheorghe Tătărescu (1886-1957), unul dintre marii oameni politici ai Gorjului și ai țării, legat puternic de aceste meleaguri, prin toate fibrele sufletului său, s-a scris în ultima vreme destul de insistent. Cu toate acestea biografia sa politică incită la noi cercetări, astfel încât orice abordare sau mărturie documentară este binevenită.

Ne încumetăm în cele ce urmează să abordăm perioada 1944-1947, mai puțin cunoscută și cea mai controversată, din lunga carieră politică a distinsului lider liberal român. La modestele noastre considerații vom adăuga un foarte interesant material documentar, provenind de la ilustrul scriitor gorjean Sabin Velican, care l-a cunoscut pe Gheorghe Tătărescu personal, material ce poate fi utilizat oricând pentru o mai bună judecată a unor fapte și oameni prinși în vârtoarea nestăvilă a istoriei.

Politician cu o bogată experiență, aflat de mai multe decenii în vârtoarea elitei clasei conducătoare românești, Gheorghe Tătărescu a intuit din timp și a anticipat, într-un fel, mersul evenimentelor și, pentru a salva ce se mai putea, a trecut la o relație discretă cu stânga comunistă. Încă din toamna anului 1943, gruparea din jurul său, aflată în conflict cu „bătrânii liberali” coordonați de Dinu Brătianu, a pus în circulație un memorandum prin care se făceau unele concesii modelului social-politic sovietic. Pe aceleași considerente, la 26 mai 1944, a fost încheiată o înțelegere cu P.C.R., inițindu-se concomitent și tratative directe cu rușii,

la Berna, prin intermediul lui Richard Franasovici¹. Această orientare l-a salvat pe Gheorghe Tătărescu, într-o primă etapă, după instalarea comuniștilor la putere, când a primit înalte demnități, poate și pentru a construi o fațadă de democrație.

Împotriva lui Gheorghe Tătărescu, încă din primele ședințe ale guvernului Sănătescu, s-a ridicat cu vehemență Iuliu Maniu, care a cerut, în mod expres, arestarea lui, pentru complicitate la acțiunea de aderare a României la Axă. Culmea, a fost salvat, în extremis, tocmai de veto-ul reprezentantului comuniștilor în guvern, Lucrețiu Pătrășcanu. Alte acuzații i-au fost aduse în ianuarie 1945, de către un alt național-țărănist, Virgil Solomon, care susținea că Tătărescu poartă vina cea mai mare pentru desprinderea României de aliații tradiționali².

Care au fost acțiunile lui Tătărescu, în această perioadă extrem de complexă, instabilă și imprevizibilă?

La începutul lunii octombrie 1944, după o scurtă expectativă, el adresa o scrisoare lui Dinu Brătianu, în care explica și stabilea prioritățile politice ale momentului: consolidarea Partidului Național Liberal și apropierea de Uniunea Sovietică. În decembrie, același an, se va produce ruperea definitivă de președintele P.N.L., Dinu Brătianu, pe eșicherul politic făcându-și apariția P.N.L. - Tătărescu. Noua formațiune politică acceptă colaborarea în cadrul Frontului Național Democrat (coalitiție de stânga, coordonată de P.C.R.) și este recompensată, în cadrul guvernului dr. Petru Groza, cu trei portofolii ministeriale: vicepreședenția Consiliului de Miniștri și Internele (Gh. Tătărescu), finanțele (D. Alimănișteanu), industria și comerțul (Petre Bejan).

Un rol important în acțiunea de clarificare a situației din P.N.L. – Tătărescu l-a avut Congresul din 29 iunie – 1 iulie 1945, unde liderul său aprecia că formațiunea se afla în „dreapta stângii”, având rolul de a temporiza acțiunile blocului guvernamental. El considera absolut necesară prezența partidului în F.N.D. opinând că „dacă n-am fi, ar fi trebuit să ne naștem”, cum relatează cotidianul „Adevărul”. În același articol, Iuliu Maniu și Dinu Brătianu erau taxați ca refractari și inadaptabili

la spiritul vremii, reafirmându-se, totodată, și opțiunea liberală vizând menținerea proprietății private în România, paralel strângându-se relațiile cu sovieticii³.

Luna august 1945 a cuprins, între altele, încercarea regelui Mihai de a demite guvernul Petru Groza, suveranul sperând că va fi ajutat și de Gheorghe Tătărescu. Din nefericire, momentul a fost ratat datorită solidarizării neașteptate a liderului liberal cu ceilalți membri ai cabinetului.

Un alt moment decisiv, în care Gheorghe Tătărescu s-a aflat alături de dr. Petru Groza și echipa sa a fost oferit de alegerile din toamna anului 1946. Deși a anunțat într-un discurs radiodifuzat că va fi o confruntare între două concepții ideologice diferite, el a direcționat partidul către Blocul Partidelor Democratice, alianța patronată de comuniști. La încheierea scrutinului au intrat în Parlament 73 de liberali, în timp ce în guvern P.N.L. – Tătărescu primea patru ministere și trei subsecretariate, fiind la paritate cu P.C.R., P.S.D. și Frontul Plugarilor.

După ce la 10 februarie 1947, alături de ceilalți membri ai delegației române, Gheorghe Tătărescu și-a pus semnătura pe Tratatul de pace de la Paris, relațiile sale cu ceilalți demnitari ai guvernului au început să se răcească, atât datorită faptului că a avut o altă atitudine față de actele executivului, dar și din cauză că rolul său în scenariul comuniștilor se apropia de sfârșit.

În martie 1947, organele de siguranță notau că „Ghiță nu s-a întâlnit niciodată cu Groza sau cu Dej (de la semnarea Tratatului – n.n.G.N.), decât numai într-un Consiliu de Miniștri, în care a spus că, deoarece nu suntem în timpuri normale, ar fi cazul ca fiecare partid să lucreze pe contul lui și, deci blocul nu mai are nici un rost”⁴. Cu acest prilej generalul C. Sănătescu nota: „Memoriul a indispus și pe ruși și pe comuniști, care tot timpul au făcut reclamă mincinoasă ce bine merge în țară. Ce măsuri vor lua contra lui Tătărescu? Probabil va fi scos din guvern și nu m-ar mira să-l văd trecut apoi în rândul criminalilor de război”⁵. În aceeași lună, a avut loc o întâlnire secretă cu liderul naționalist-țărănist Iuliu Maniu, urmată de o radicalizare a atitudinii politice

a lui Gheorghe Tătărescu și a grupului său parlamentar.

Politica economică pro-sovietică a guvernului a contribuit la accentuarea tensiunilor din Adunarea Deputaților, parlamentarii liberali abținându-se de la votarea unor legi. Momentul desprinderii lui Gheorghe Tătărescu din angrenajul comunist poate fi considerat memoriul său din 24 mai 1947, prezentat șefilor de partide din Blocul Partidelor Democratice, difuzat în străinătate și discutat în guvern la 13 iunie 1947.

După interzicerea activității P.N.Ț., Gheorghe Tătărescu a devenit principalul obstacol în calea comuniștilor. Atacurile împotriva lui s-au întetit, prin „dezvăluiri senzaționale”, în legătură cu activitatea Ministerului de Externe, în fruntea căruia s-a aflat o vreme. La 7 noiembrie 1947, liberalii din guvern au demisionat, locul lor fiind luat, între alții, de către Ana Pauker și Vasile Luca⁶. În același context s-a înscris demisia ambasadorului român de la Londra, Richard Franasovici, vechi colaborator al lui Gheorghe Tătărescu.

După retragerea din guvern prima grijă a lui Gheorghe Tătărescu a fost să părăsească și fotoliul de lider al P.N.L., pe care l-a cedat lui Petre Bejan. Acesta, îngrijorat de pronunțarea sentințelor în procesul intentat unor conducători țărăniști, face o spectaculoasă reorientare, delimitându-se de Gheorghe Tătărescu. Este aleasă o nouă conducere și se adoptă un alt program care, în condițiile menținerii proprietății private, accepta „noile realități”, inclusiv dogma cu „drumul spre socialism și comunism”. La 4 ianuarie 1948, o circulară semnată de Petre Bejan aproba noua formă de organizare a statului, anume Republica populară⁷.

În acest timp, Gheorghe Tătărescu retras la moșia sa din Poiana-Rovinari, în Gorj, aștepta deznodământul, previzibil de altfel. La 2 martie 1949, comuniștii l-au arestat și, pentru pricini imaginare, i-au stabilit domiciliul forțat la București. Urmărindu-se exterminarea sa, din mai 1950 până în vara anului 1955 a fost deținut în mai multe închisori, inclusiv la Sighetul Marmăției, fapt ce i-a periclitat grav sănătatea. La 25 martie 1957, a urmat inevitabilul deces al acestui mare bărbat al Gorjului⁸.

Criticat de unii, adulat de alții, Gheorghe Tătărescu a străbătut ca o flacăra perioada complexă a anilor 1944-1947, așa cum a făcut-o în întreaga sa viață. A făcut bine ceea ce a făcut? Nu a făcut bine? Ar fi putut fi altfel? Care ar fi fost soarta țării noastre, fără o piesă de asemenea calibru, într-un guvern aservit sovieticilor? Ce s-ar fi întâmplat cu România, având de la început un ministru de externe de „calitatea” Anei Pauker? S-ar fi putut stopa sovietizarea țării? Probabil că aceste întrebări și multe altele vor fi în atenția istoricilor noștri, pentru o dreaptă și necesară interpretare a faptelor, vieții și activității politice a gorjeanului Gheorghe Tătărescu.

Recent am intrat în posesia unui manuscris ce vine să aducă o nouă lumină asupra acestei perioade zbuciumate din viața lui Gheorghe Tătărescu. Autorul nu este un bun politician, nici măcar istoric, ci, poate cel mai de seamă scriitor pe care l-a zămislit pământul Gorjului. Sabin Popescu Lupu sau Sabin Velican, cum și-a semnat numeroasele lucrări, a fost de aproape două decenii intelectual de vază al Basarabiei, experiență unică pe care a reflectat-o în scrierile sale, aici plămădindu-se și cele două cărți mai vechi ale sale, „Pământ viu” și „Drumul Sevastopolului”⁹. După 1945 a suferit o absurdă detenție politică, dar a revenit în forță după 1989, preocupările sale incluzând și valoroase amintiri despre unii oameni politici¹⁰, între care și Gheorghe Tătărescu, pe care le încredințăm acum tiparului.

SABIN VELICAN DESPRE GHEORGHE TĂTĂRESCU

„După 23 august 1944...

Rușii cu armatele lor cenușii ajunseseră și în Gorjul nostru. Atunci am văzut și eu o glorie cenușie.

Mă găseam în Tg-Jiu. Efectuam recensământul școlar pentru înscrierea copiilor în clasa întâi, pe o jumătate din oraș. Pe atunci Târgul era mic și nu avea decât două localuri de școală primară.

Am ajuns la intrarea unui părculeț din fața unei case boierești

de lângă Primăria oraşului. Când mă apropiam, tocmai coborau scările casei generalul Gârbea¹¹, pe care îl cunoşteam din vedere, şi fostul prim ministru Gheorghe Tătărescu, a cărui figură devenise populară după ce condusese ţara timp de opt ani, ca fiind singurul om care ştia să măgulească vanitatea aceluiastraniu personaj care se numea Carol al II-lea. Pe marele liberal l-am cunoscut după poza din ziar.

I-am salutat şi mi-au răspuns în mod civilizată deşi le eram amândurora necunoscut.

Am terminat repede cu cercetarea asupra copiilor în casa aceasta unde trăia fostul primar al Tg-Jiului, Titi Bălănescu. Era prea bătrân ca să mai aibă urmaşi de şapte ani. Era singur în casă.

La plecare, l-am întâlnit pe Gheorghe Tătărescu singur. Îşi condusese musafirul în uniformă şi revenea spre casa unde şi el era oaspete.

Când mi-am ridicat pălăria, fostul premier m-a oprit, mi-a întins mâna, dorind se vede să mă cunoască. Nu fiindcă i-aş fi făcut vreo impresie deosebită, ci fiindcă, oraşul, găsindu-se cam pustiu, deoarece multă lume fugise prin satele de lângă păduri, atunci când se vestise trecerea armatei ruse – omul politic, obişnuit să vorbească, să-şi expună gândurile, găsise probabil în mine un auditoriu. Redus, umil, dar avea în faţă doi ochi şi două urechi, gata să-l privească şi să-l asculte.

I-am spus numele. M-am mirat că îl cunoştea din presă. Credeam că „oamenii mari” n-au timp nici măcar să răsfoiască ziarele, gazetele, revistele.

M-a invitat să stăm puţin de vorbă, răzleţiţi în umbrişul des al arborilor din parc. Aşezaţi pe-o bancă din lemn masiv, un scaun solid, făcut pentru trei-patru persoane, cioplit ţărăneşte dintr-un trunchi cioturos al unui stejar adus de undeva de pe dealurile Gorjului.

Să nu te miri, - mi-a spus cu multă afabilitate, volutiv ca un oltean, - să nu consideri ciudat că te-am reţinut, dar oraşul acesta, reşedinţa fiefului meu electoral, pare pustiu. Au dat aproape toţi bir cu fugiţii, sau se ascund prin case.

Le-o fi teamă de ruși. Oamenii, e normal să nu se prea creadă că o dușmănie crâncenă de peste trei ani, se poate transforma într-o prietenie și o alianță sinceră într-o noapte, printr-o simplă semnătură a armistițiului și a trecerii noastre de lângă un tovarăș – neamțul, alături de inamicul – rus, împotriva căruia ne-am bătut, pentru ca de acum înainte să luptăm contra prietenului de ieri, în tovărășia dușmanului de până acum. Nu vedeți ce ciudățenie? Oamenii n-o înțeleg și de aceea se ascund. Nu cred în schimbările acestea.

Mai târziu le vor înțelege.

Sunt sigur, deocamdată sentimentele sunt mai puternice decât rațiunea.

După un moment de gândire și se pare de legătură între idei, Tătărescu a continuat:

Din păcate nu gândesc așa numai oamenii din popor. Există mulți din bărbații care au avut sau ar putea să mai aibă un rol în trebile statului care văd lucrurile prin aceeași prismă și nu au încredere în ruși.

Socotiți că merită vreo încredere, față de felul cum ne-au înșelat totdeauna de-a lungul istoriei și a vecinătății noastre din ultimii o sută cincizeci de ani?

O merită sau nu, dar ei sunt o realitate, o crudă realitate, de care mulți din românii cu răspundere nu-și dau seama că de ei depinde existența noastră ca stat, și poate chiar ca neam. Și Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare, doi pionieri ai rezistenței noastre românești pe aceste țărâmurile unde ne-au zămislit urmașii lui Traian și Decebal, și ei, bravi luptători, au îmbinat strategia paloșului de pe câmpul de bătălie, cu aceea a cuvântului din cancelariile diplomației, spre a putea supraviețui aici, pe pământul pe atunci râvnit de toți, pământ pe care avem aceleași drepturi atunci ca și acum. Căile rușilor sunt deschise și spre Europa centrală. Cine i-ar mai putea opri din marșul lor triumfal? O Franță abia scăpată de sub ocupație? O Anglie care respiră atât de greu după uriașul efort spre a-i învinge pe nemți? O Americă total dezinteresată asupra urmărilor înaintării rușilor în Europa? Această Americă, - și când zic

asta mă gândesc la Statele Unite ale Americii de Nord, - va plânge mai târziu, când va constata că a câștigat un război exclusiv în folosul unei Rusii, pe care peste treizeci-patruzeci de ani va trebui s-o înfrunte ca pe marele său inamic, fiindcă în acest timp urmașii lui Petru I vor deveni foarte puternici și extrem de periculoși pentru pacea lumii și pentru drepturile națiunilor mici. Fiind un stat multinațional, Rusia va căuta să înglobeze mereu popoarele și micile state independente din jurul său. Și va găsi justificări și pretexte pentru asta. Învingătorul, puternicul are totdeauna ultimul cuvânt.

Iar noi românii suntem prima bucățică pe care râvnesc s-o înghită. Și fiind și latini, insulă străină în mijlocul slavilor, n-ar fi de mirare să caute să ne facă dispăruți de pe aceste locuri. Siberia e imensă. Poate înghiți mulți, mulți români. Aceasta ar fi sfârșitul nostru.

Iată de ce trebuie să fim prudenți în noile noastre relații cu rușii. Mă vezi? Numai cu hainele pe care le am pe mine, cu atât am scăpat de la conacul de la Poiana, pe care mi l-au prădat rușii. Dar bine că am scăpat teafăr. Merg la București să stau de vorbă în primul rând cu Iuliu Maniu¹². E om mare. Are un cuvânt greu de spus în viața noastră politică și socială. Poporul îl stimează și îl iubește. E gata să-l urmeze. Dar Iuliu Maniu nu-i cunoaște pe ruși. Ar fi gata să moară demn ca un erou, însă asta nu înseamnă și salvarea țării, a poporului român. Acesta trebuie să fie țelul: statul și neamul românesc să rămână în ființă.

Maniu a lucrat întotdeauna numai cu târnăcopul. A fost un negativist, un dărâmător. Știu, e mai ușor să dai jos o casă, decât să-i ridici la loc măcar un perete.

Mă voi duce să-i spun că a sosit vremea să fim uniți cu toții și să mai facă și el uz de măiestrie, nu numai de târnăcop. Numai uniți, fără exprimarea vrăjmășiei și resentimentelor în fața rușilor, vom izbuti să ne strecurăm prin acest greu moment al istoriei noastre. Astfel rușii ne-ar putea cauza un rău fatal.

A tăcut obosit parcă.

De fapt își vorbise mai mult sieși, ca și cum ar fi vrut să se

autoconvingă, să se adapteze cu noul drum pe care urma să pornească”.

Abia în 1967, adică peste 32 de ani, când rușii au început să ne amenințe cu ocuparea și a restului țării, după ce în 1944 ne furaseră Basarabia, Bucovina de Nord și o parte a județului Dorohoi din Moldova, adică peste un sfert din țară, - mi-am adus aminte de proorocirile lui Gheorghe Tătărescu și mi-am dat seama de ce a fost singurul om de stat care între cele două războaie mondiale a putut dăinui opt ani în fruntea țării.

Mai mult, într-o revistă istorică din acest an am găsit inserate gândurile amare ale lui Stalin la data când i-am părăsit pe nemți și am trecut, în 1944, alături de ruși. Ori cu noi, ori fără noi, pe germani tot îi băteau, dar participarea românilor la războiul contra nemților crea statului și poporului din jurul Carpaților, măcar formal, alte drepturi la încheierea păcii.

Deci Stalin avea în gând, în planul său nimicirea statului și poporului român. Întoarcerea noastră de 90 de grade i-a răsturnat intențiile, iar noi am făcut un pas spre supraviețuire¹³.

Dintre vechii politicieni marcanți ai timpului Gheorghe Tătărescu a înțeles cel mai bine situația.

La aceea primă și ultimă întâlnire din Tg-Jiu, l-am întrebat și eu, rugându-l să mă lămurească asupra declarațiilor făcute tocmai atunci de Lucrețiu Pătrășcanu, fruntaș al Partidului Comunist Român.

Ca delegat al acestui partid, alături de alți doi ai altor partide politice din țară, la semnarea armistițiului cu Rusia, Pătrășcanu dăduse la Moscova un fel de interviu defăimător pentru patria și poporul român: „Recunosc și mă doare faptul, că în războiul nostru contra Rusiei, am jefuit din această țară și pietrele funerare.”

Ceva groaznic! Monstruos! Tu, român, să spui asemenea cuvinte! Cum nu i-a înghețat limba când a rostit blasfemia la adresa țării sale?!

Chiar dacă vreun păcătos o fi furat ceva din Rusia, după cum au existat și indivizi izolați din armata rusă care au furat din România, nici

un om nu poate spune că „noi românii” sau „ei rușii” în totalitate au comis asemenea acte.

Și nici nu m-am mirat când, câțiva ani mai târziu, Lucrețiu Pătrășcanu a fost asasinat de proprii săi tovarăși, pedepsiți și ei la rândul lor pentru inumana omucidere, fiindcă orice greșeală pe lumea asta își are scadența ei.

... Iar la întrebarea mea Gheorghe Tătărescu a răspuns modest, dar cuprinzător:

Lucrețiu Pătrășcanu a greșit, făcând acele inutile, dăunătoare declarații care au indignat românii cinstiți. Cred că în avântul de a fi scos din lagăr și trimis ca reprezentant al României la semnarea armistițiului, a uitat ce rol are acolo și a vorbit nu ca un diplomat, ci ca un om corect cu el însuși, dar involuntar inamic al patriei sale. Și aceasta fiindcă Lucrețiu Pătrășcanu n-a avut o școală politică propriu zisă¹⁴.

Iar ca să-mi ilustreze ce înseamnă această ucenicie politică, fostul prim ministru mi-a povestit cum, înainte de a fi numit pentru prima dată subsecretar de stat într-un guvern liberal, președintele Consiliului de Miniștri Ionel Brătianu, un mare bărbat de stat al României¹⁵, l-a invitat acasă la el. Au intrat în biroul de lucru al Brătianului. Acesta a dat ordin să nu fie deranjați și chiar a încuiat ușa camerei. După aceea a început a-i da sfaturi asupra felului în care trebuia să lucreze în noua sa calitate, în primul mare post spre ascensiunea politică. Drept încheiere, i-a atras serios atenția:

Din momentul când ieși pe această ușă, ai încetat a fi simplul cetățean Gheorghe Tătărescu. Ține minte că ai devenit ministrul Tătărescu! Nu te mai reprezinți doar pe tine, ci țara, statul român. Ori de câte ori vei deschide gura să rostești ceva, oricând gândurile vor s-o apuce razna, ori condeiul să aștearnă o exprimare, tot timpul și în orice împrejurare să-ți amintești că prin tine vorbește, scrie, gândește poporul patriei tale. Iată de ce, dacă vrei nu numai să rămâi la guvern, dar să te și ridici, trebuie să-ți fii cel mai serios controlor al tău însuși. Altfel te vor urmări și te vor dărâma alții, fie din opoziție, fie din propriul

partid din care, orice membru are dreptul să se vizeze pe post de conducător.

Apoi după o pauză:

Pe Pătrășcanu desigur nu l-a învățat nimeni. El a vorbit nu ca delegat al României, ci ca om și mai ales drept comunist.

Peste un an Tătărescu a devenit ministru de externe alături de comuniști.

Maniu, fusese foarte puțin timp prim ministru, a fost arestat și judecat.

Tătărescu, după opt ani de conducere a unui mare partid politic burghez, era trimis de guvernul cvasicomunist din 1945 la Conferința de la Paris, unde a semnat în numele României tratatul de pace prin care cedam Basarabia și Bucovina de Nord rușilor.

Atunci mi-am amintit de cuvintele spuse acolo în parcul casei lui Titi Bălănescu cu un an înainte: „Să ne salvăm existența statului și neamului românesc, acceptând ciuntiri temporare ale hotarelor. Mai curând vom recâștiga pierderile mici, decât să reparăm o pierdere totală a țării. Și timpul va lucra și el. Viitorul va aduce multe schimbări. În prezent totul este să supraviețuim”.

Consecvent acestor idei a pus semnătura pe actul care ne sfâșia tocmai țara, România mare, pe care el o condusesse timp de opt ani¹⁶.

A fost blamat, hulit. Naționaliștii spuneau că prin fostul mare prim ministru al istoricului partid liberal, comuniștii au scos castanele din foc cu mâinile însăși ale burgheziei și capitalismului. Niciodată nu vor putea fi învinuiți că și-au luat singuri răspunderea pentru cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord.

Câțiva ani mai târziu l-am văzut pe Gheorghe Tătărescu pentru ultima oară în Tg-Jiu. Nu mai era ministru. Întâlnise oameni cu mai multă ucenicie politică decât a lui. Aceștia se serviseră puțin de el, de numele, de trecutul lui, spre a face trecerea spre comunism un hap mai ușor de înghițit.

Acum se vorbea că nu avea o situație prea bună și că devenise

o piesă de muzeu istoric.

Într-adevăr, când l-am văzut era într-un automobil condus de un șofer militar, iar alături de marele „fost”, stătea foarte țeapăn un ofițer sau subofițer în uniformă militară. N-aș putea să spun dacă această încadrare între militari era ca să-l aibă în siguranță spre a nu se rătăci spre frontarii, sau ca să-l protejeze împotriva mării dragoste și recunștințe a poporului, la a cărei fericire contribuise atât de mult...

Iar eu, umil consider, voi pune o naivă întrebare: „A greșit sau a fost clarvăzător Gheorghe Tătărescu?”

Istoria, - dacă va exista vreodată un total adevăr istoric, - ne va da răspunsul.

Sabin Velican, 25 iulie 1990

NOTE:

1. Gheorghe Nichifor, *Gheorghe Tătărescu, 35 de ani de la moarte*, în „Liberalul”, serie nouă, an XLVI, nr. 11/69, din 19-25 martie 1992.
2. *Idem*, *Gheorghe Tătărescu, față-n față cu unii dintre contestatari*, în „Cuget liber” (Tg-Jiu), an III, nr. 10, p. 64.
3. „Adevărul”, din 3 iulie 1945.
4. Gheorghe Nichifor, *Gheorghe Tătărescu față-n față cu unii dintre contestatari*.
5. C. Sănătescu, *Jurnal*, Edit. Humanitas, București, 1993, p. 250.
6. I. Scurtu, *Monarhia din România. 1866-1947*, Edit. Danubius, București, 1991, p. 167; *idem*. *Piese noi la „Dosarul Ana Pauker”*, în „Magazin istoric”, din octombrie 1992, p. 26.
7. Gheorghe Nichifor, *Gheorghe Tătărescu față-n față cu unii dintre contestatari*.
8. Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, Edit. Enciclopedică, București, 1996, p. LXI-LXIII.
9. Gheorghe Nichifor, *Intelectualitatea Gorjului și Marea Unire*, Edit. „Alexandru Ștefulescu”, Tg-Jiu, 1995, p. 90-91.
10. Gheorghe Nichifor, Maria Bizomescu, *Regina Marii Uniri*, Edit. Spicon, Tg-Jiu, 1997, p. 159-161.
11. Participant la evenimentele din 1 Decembrie 1918 și veteran al celor două războaie mondiale gen. Titus Garbea a încetat din viață la venerabila vârstă de 105 ani.
12. Despre Iuliu Maniu, pe larg, în I. Scurtu, *Iuliu Maniu. Activitatea politică*, Edit. Enciclopedică, București, 1995.
13. Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Edit. Humanitas, București, 1990, p. 171-190.

14. Ambasadorul britanic la Moscova, Sir Archibald Kerr, a înțeles corect drama lui Pătrășcanu, în momentul în care a constatat cât de iluzoriu era calculul făcut la București: „El venise aici convins că, în calitate de comunist, va găsi de îndată cheia spre inimile rușilor și va dezăvori ușa pentru un armistițiu mai blând (...). Aceasta este o greșeală în care cad mulți oameni, și Pătrășcanu nu poate fi blamat pentru că nu a fost nimeni în România care să-i spună că speranțele sale în această privință erau vane. Se pare însă că acest fapt a afectat echilibrul său și l-a făcut mai puțin eficient decât era de așteptat de la puternica sa personalitate. A fost limpede, în timpul negocierilor, că el a trecut prin câteva momente grele, gândurile – bănuiesc- îndreptându-se spre ce va spune tovarășilor săi comuniști și criticilor săi, când se va reîntoarce acasă. „Florin Contantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Edit. Univers enciclopedic, București, 1997, p. 444-445.
15. Pe larg despre personalitatea acestuia, în Anastasie Iordache, *Ion I.C. Brătianu*, Edit. Albatros, București, 1994 și I. Scurtu, *Ion I.C. Brătianu*, Edit. Museion, București, 1992.
16. Marin Nedelea, *Prim-miniștrii României*, Casa de Editură și Presă „Viața Românească”, 1991, p. 121-130.